

TÜRKİYE-ORTADOĞU İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Fatma Kurt Sariaslan

HECE

inceleme

Dr. Fatma Kurt Sarıaslan: 1981'de Artvin'in Arhavi ilçesinde doğdu. 1999 yılında Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olduktan sonra, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde başladığı lisans öğrenimini 2003 yılında tamamladı. 2006 da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programından mezun olan Dr. Sarıaslan 2016 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Ana Bilim Dalı Doktora programını tamamladı. 2005 yılından beri Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri bünyesinde görev yapan Sarıaslan halen Ankara'da Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri'nde çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

**TÜRKİYE-ORTADOĞU İLİŞKİLERİNİN
EKONOMİ POLİTİĞİ**

Dr. Fatma Kurt Sarıaslan

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 462
İnceleme

Birinci Basım: Aralık 2017
©Hece Yayınları
Sertifika No: 17672

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: HECE

Baskı: Dumat Ofset
www.dumat.com.tr

ISBN: 978-605-9556-65-1

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ /	8
KISALTMALAR /	10
TABLOLAR /	11
GRAFİKLER /	12
GİRİŞ /	15
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK /	21
1. TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ /	21
Ekonomi Politik /	22
Uluslararası Ekonomi Politik /	26
Tarihi Gelişimi /	30
Akademik Disiplin Olarak Oluşumu /	33
2. ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİKLE ... /	38
Realist Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşım /	42
Merkantilist Yaklaşım: Güç ve Zenginlik İlişkisi /	48
Hegemonik İstikrar Teorisi /	52
Marksist/Yapısalcı Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşım /	57
Klasik Marksizm /	61
Emperyalizm Teorisi /	66
Bağımlılık Teorileri ve Modern Dünya Sistemleri Yaklaşımı... /	73
Eleştirel Teori ve Hegemonya Kavramı /	80
Liberal Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşım /	85
3. LIBERAL ULUSLARARASI EKONOMİ ... /	87
Liberal Yaklaşımın Temel Öncülleri /	98
Liberal Yaklaşımında Ekonomi Politikası /	91
Ticari Liberalizm ve Liberal Ekonomi Politik ... /	94
Neoliberalizmin Yükselişi ve Evrimi: Ekonomi-Politika ... /	99
Liberal Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşımında Sistem ... /	106
Liberal Uluslararası Ekonomi Politik ... /	114
Uluslararası Rejim Teorisi: Çıkar-Bazlı Yaklaşım ... /	117
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE ... /	123
1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN ... /	128
1950'li Yıllar: Batı Ekseninde Aktif Politika ... /	130
1960'lı ve 1970'li Yıllar: Görece Bağımsız ve Ekonomi ... /	134

1980'li Yıllar: Özal Döneminde Ortadoğu ile Yakınlaşma / 141	
2. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ... / 153	
1990'lı Yıllar: Güvenlik Odaklı Söylem ... / 158	
İran: Rekabet ve İşbirliğinin Diyalektiği / 162	
Irak ve Suriye: PKK Meselesi ve Su Sorunu ... / 171	
Bir İstisna: İsrail / 176	
Lübnan, Mısır, Suudi Arabistan / 184	
2000'li Yıllar: Ekonomi Odaklı Dış Politikaya Geçiş / 189	
2000'Lİ YILLARDA TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ... / 215	
1. TÜRKİYE'NİN YENİ DIŞ POLİTİKA ... / 215	
Ritmik Diplomasi İlkesi / 217	
Ekonomik Karşılıklı Bağlılık / 218	
2. TÜRKİYE'NİN YENİ DIŞ POLİTİKA AKTÖRLERİ: ... / 223	
Askeri Bürokrasinin Etkinliğinin Azalması ... / 224	
“Yeni Diplomatlar”: İşadamları / Sivil Ekonomik Örgütler / 227	
Türkiye'nin Yeni Gücünün Yansıması Ol. Bürokratik Örgütler / 233	
3. YENİ DÖNEM TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA ... / 235	
Ekonomik Anlaşmalar: Ekonomi Politigün Ekonomik Ayağı / 236	
Serbest Ticaret Anlaşmaları / 237	
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları / 240	
Yüksek Düzeyli İşbirliği Mekanizmaları: Siyasal Süreçler ... / 245	
Enerji / 248	
Uluslararası Örgütlerdeki Aktivizm / 255	
Vize Politikası / 259	
Dış Yardımlar / 261	
TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİ ... / 267	
1. TİCARET ANLAŞMALARINI EKSENİNDE ... / 269	
Bölge Ülkeleri İle İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları: ... / 271	
İlişkilerde Ekonomik Rasyonelitenin Belirleyiciliği / 271	
İsrail-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması: Sürekli ... / 271	
Mısır-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması: Artan Ticari İlişkiler / 282	
Ürdün-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması: Liberal ... / 288	
Siyasal Yakınlaşmanın İvme Kazandırması Sonucu ... / 293	
Suriye-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması: ... / 293	
Lübnan-Türkiye Serbest ... / 300	

Filistin-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması: İyi ...	/ 302
Karşılıklı Bağımlılığın Yansıması: Diğer Ticaret Anlaşmaları	/ 304
Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması	/ 304
Türkiye-İrak Kapsamlı Ekonomik İşbirliği Anlaşması	/ 314
2. ORTADOĞU'DA GÜVEN İNŞASI: YENİ ...	/ 323
Bölge Ülkeleri ile İmzalanan Yatırımların Karşılıklı ...	/ 323
Bölge Ülkelerinden Türkiye'ye Yapılan Yatırımlar	/ 323
Türkiye'den Bölge Ülkelerine Yapılan Yatırımlar	/ 334
3. YENİ DÖNEM EKONOMİ POLİTİK ...	/ 352
Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	/ 352
Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	/ 357
Türkiye-Suriye-Ürdün-Lübnan Yüksek Düzeyli Dörtlü ...	/ 359
Türkiye-Lübnan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	/ 360
Türkiye-Mısır Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	/ 362
Türkiye-İran Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi	/ 363
Türkiye-Kuveyt İşbirliği İçin Ortak Komitesi	/ 366
Türkiye-Katar Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	/ 368
4. JEO-EKONOMİ VE ENERJİ	/ 372
İran'la Enerji İlişkileri	/ 373
Türkiye-İran Ekonomi Politliğinde Enerji	/ 376
Nükleer Faaliyetleri Kapsamında İran'a Yönelik ...	/ 382
İrak'la Enerji İlişkileri	/ 389
Türkiye-İrak Petrol Hatları Sistemi	/ 389
Türkiye-İrak Dış Ticaret İlişkilerinde Enerji Faktörü	/ 391
Kuzey Irak'la Yakınlaşma: 'Enerji'sini Yakalayan İlişkiler	/ 393
5. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER BAĞLAMINDA ...	/ 398
Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)	/ 399
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	/ 406
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	/ 410
Gelişen Sekiz Ülke (D-8)	/ 412
6. SINIRLARIN REFAH VE DİYALOĞA ...	/ 413
7. ALTERNATİF BİR POLİTİKA ARACI ...	/ 418
SONUÇ	/ 424
EKLER	/ 432
KAYNAKÇA	/ 434

ÖN SÖZ

Siyaset ve ekonomi arasındaki ince çizginin giderek belirsizleştiği günümüz dünyasında, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki ülkelerle ilişkilerini salt siyasi çözümler üzerinden incelemek yetersiz kalmaktadır. Bu türden bir tek boyutluluk tehlikesi, aynı zamanda sadece ekonomik ilişkiler çerçevesinde yapılan analizler için de geçerli olabilmektedir. Türkiye'nin 2000'li yıllarla birlikte Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının dinamik karakterinin uluslararası ekonomi politik perspektifle irdelendiği elinizdeki kitap, bu bağlamda bütüncül bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinin siyasal alana etkileri ve bu ülkeler arasındaki siyasi yaklaşmanın ekonomik alana etkilerinin ekonomi-politik mekanizmalar ve aynı zamanda ekonomik veriler çerçevesinde analizinin yapıldığı çalışma, Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda kaleme aldığım 'Türkiye'nin Ortadoğu ile İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi' adlı doktora tezime dayanmaktadır.

Çalışmanın yazımı esnasında ve öncesinde beni destekleyen yakınlarım ve hocalarım oldu. Bütün yoğunluğuna rağmen çalışmanın gerçekleştirilmesinde baştan sona öneri ve düşünceleri ile katkıda bulunan, her aşamada yardımını ve desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Tayyar ARI'ya çok teşekkür ederim. Çalışma konusunun belirlenmesi aşamasındaki teşviklerinden dolayı Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ'ye teşekkür ederim. Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR, Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ, Prof. Dr. Mehmet YÜCE ve Doç. Dr. Gökhan ÖZKAN çalışmaya ilişkin yapıcı eleş-

tiriler ve kıymetli değerlendirmeler yaptılar; kendilerine teşekkür ederim. Ve elbette bu çalışmanın basımını üstlenen Hece Yayınları'na ve özellikle Ömer Faruk ERGEZEN'e teşekkür ederim.

Ve tabii, eşim Dr. Osman SARIASLAN'ın destek ve teşvikleri olmasaydı bu ürünün ortaya çıkması mümkün olamazdı. 2004 yılında başlayan akademik dostluktan hayat arkadaşlığına dönüşen yolda desteğini bir an olsun benden esirgemeyen eşim, Bursa'da başlayıp İstanbul'dan Diyarbakır'a ve sonrasında Ankara'ya uzanan yolculuğumuzda ciddi yoğunluğuna rağmen çalışmaya yönelik önerileri ile beni hep yüreklendirdi; kendisine çok teşekkür ederim. Bu süreçte başladığımda henüz hayatta bile olmayan kızım Zeynep Azra'ya, yaşına rağmen gösterdiği olgunluk ve anlayış için teşekkür etmeliyim. Desteklerini her an hissettiğim kıymetli aileme, kardeşlerime, özellikle anneme ve çok istemesine rağmen bu çalışmanın bitişine tanık olamayan babama çok teşekkür ederim.

Kitap her şeyden öte bir denemedir. Bu yönüyle hataların tümü elbette yazara aittir ve eleştirilmekten mutlu olacaktır.

Fatma Kurt Sarıaslan
Mayıs 2017, Ankara

KISALTMALAR

ABD Amerika Birleşik Devletleri	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret
AB Avrupa Birliği	Anlaşması
AET Avrupa Ekonomik Topluluğu	EİT Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
AKP Adalet ve Kalkınma Partisi	FKÖ Filistin Kurtuluş Örgütü
BAE Birleşik Arap Emirlikleri	GAP Güneydoğu Anadolu Projesi
BM Birleşmiş Milletler	GATT Gümrük Tarifeleri ve
BTE Bakü-Tiflis-Erzurum	Ticaret Genel Anlaşması
Doğalgaz Boru Hattı	GB Gümrük Birliği
BTC Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol	GSYİH Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Boru Hattı	IMF International Monetary Fund-
CENTO Central Treaty	Uluslararası Para Fonu
Organization-Merkezi Antlaşma	İİT İslam İşbirliği Teşkilatı
Örgütü	İKBY Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
CICA Conference on Interaction	İKÖ İslam Konferansı Örgütü
and Confidence Building	İSEDAK İslam İşbirliği Teşkilatı
Measures in Asia-Asya'da	Ekonomik ve Ticari İşbirliği
İşbirliği ve Güven Arttırıcı	Daimi Komitesi
Önlemler Konferansı	İŞİD Irak Şam İslam Devleti
COMECON Karşılıklı Ekonomik	KDP Kürdistan Demokrasi Partisi
Yardım Konseyi	KEİ Karadeniz Ekonomik İşbirliği
D-8 Developing Eight/Gelişen	KEK Karma Ekonomik Komisyonu
Sekiz Ülke	KİK Körfez İşbirliği Konseyi
DB Dünya Bankası	KYB Kürdistan Yurtseverler Birliği
DEİK Dış Ekonomik İlişkiler	MGK Milli Güvenlik Kurulu
Kurulu	MÜSİAD Müstakil İşadamları
DTÖ Dünya Ticaret Örgütü/	Derneği
WTO	NATO North Atlantic Treaty
ECLA Latin Amerika Ekonomik	Organization - Kuzey Atlantik
Komisyonu	Antlaşma Örgütü
ECO Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	OAPEC Petrol İhraç Eden Arap
ECOTA Economic Cooperation	Ülkeleri Örgütü
Organization Trade Agreement-	OCHA Office for the Coordination

of Humanitarian Affairs
OIC Organization of the Islamic
Conference-İslam Konferansı
Teşkilatı
OİK Ortak İşbirliği Konseyi
OPEC Petrol İhraç Eden Ülkeler
Örgütü
RCD Regional Cooperation for
Development
SIPRI Stockholm Uluslararası
Barış Araştırmaları Enstitüsü
SOMO Irak Milli Petrol Şirketi-
The State Oil Marketing
Organization
SSCB Sovyet Sosyalist
Cumhuriyetler Birliği
STA Serbest Ticaret Anlaşması
STK Sivil Toplum Kuruluşu
TANAP Trans-Anatolia Gas
Pipeline-Trans Anadolu Doğal
Gaz Boru Hattı Projesi
TAP Trans-Adriyatik Boru Hattı
THY Türk Hava Yolları
TIPH Uluslararası Geçici
Mevcudiyet
TİKA Türk İşbirliği ve
Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİM Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar
Birliği
TPAO Türkiye Petrolleri Anonim
Ortaklığı A.Ş.
TÜSİAD Türkiye Sanayici ve
İşadamları Derneği
ÜDİK Üst Düzey İşbirliği Konseyi
UEP Uluslararası Ekonomi Politik
UNCTAD Birleşmiş Milletler
Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UND Uluslararası Nakliyeciler
Derneği
UNRWA Birleşmiş Milletler
Filistinli Mültecilere Yardım ve
Bayındırlık Ajansı
WFP World Food Programme
YDDİK Yüksek Düzeyli Dörtlü
İşbirliği Konseyi
YDİK Yüksek Düzeyli İşbirliği
Konseyi
YDSK Yüksek Düzeyli Stratejik
İşbirliği Konseyi
YKTK Yatırımların Karşılıklı
Teşviki ve Korunması

TABLÖLAR

Tablo 1. Uluslararası Ekonomi Poli-
tik

Tablo 2. Uluslararası Ekonomi Poli-
tik Teoriler

Tablo 3. Türkiye Dış Ticareti (1923-
2015)

Tablo 4. Türkiye'nin Komşuları ile
Dış Ticareti (2001-2010-2014-
2015)

Tablo 5. Serbest Ticaret Anlaşması
İmzalanan Ortadoğu Ülkeleri

Tablo 6. Türkiye'nin Ortadoğu
Ülkeleri ile İmzaladığı Yatırımların
Karşılıklı Teşviki ve Korunması
(YKTK) Anlaşmaları

Tablo 7. Yakın ve Orta Doğu Ülke-
lerinden Türkiye'ye Doğrudan
Sermaye Yatırım Girişleri (2009-
2014)

Tablo 8. Türkiye'nin Ortadoğu

Ülkeleri ile Hayat Geçirdiği Yüksek Düzeyli İşbirliği Mekanizmaları

Tablo 9. Türkiye'nin Enerji Ticareti (2012-2013-2014-2015)

Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye'nin Petrol İthalatı (2014-2015)

Tablo 11. Ülkelere Göre Doğal Gaz İthalat Miktarları (2005-2015)

Tablo 12. Türkiye'deki Doğrudan Yatırımların Ortadoğu Ülkelerine Göre Dağılımı (2006-2014)

Tablo 13. Türkiye'nin Ortadoğu Ülkelerindeki Doğrudan Yatırımları (2006-2014)

Tablo 14. Türkiye-Körfez Ülkeleri Dış Ticaret Hacmi (2005, 2008-2014)

Tablo 15. Körfez Ülkelerinden Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2005-2014)

Tablo 16. 2014 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile Vize Muafiyet Durumu

GRAFİKLER

Grafik 1. Türkiye İhracatının Yıllara Göre Seyri (1923-2000)

Grafik 2. Türkiye'nin İran'a İhracatı (1990-2000)

Grafik 3. Türkiye'nin İran'dan İthalatı (1990-2000)

Grafik 4. Türkiye-İran Dış Ticareti (1990-2000)

Grafik 5. Türkiye-İsrail Dış Ticareti

(1990-2000)

Grafik 6. Türkiye-Lübnan Dış Ticareti (1990-2000)

Grafik 7. Türkiye-Mısır Dış Ticareti (1990-2000)

Grafik 8. Türkiye-Suudi Arabistan Dış Ticareti (1990-2000)

Grafik 9. Türkiye Dış Ticareti (2001-2015)

Grafik 10. Türkiye-Ortadoğu Dış Ticaret Hacmi (2001-2014)

Grafik 11. Ülkelerin Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmindeki Payları (% , 2014)

Grafik 12. Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri Dış Ticareti (2001-2014)

Grafik 13. Türkiye'nin Toplam İhracatında Ortadoğu Ülkelerinin Yeri (2001-2014)

Grafik 14. Türkiye'nin Toplam İthalatında Ortadoğu Ülkelerinin Yeri (2001-2014)

Grafik 15. Arap İşyanlarının Yaşandığı Ülkeler ile Türkiye Arasındaki Dış Ticaret Hacmi (2008-2014)

Grafik 16. Türkiye'nin Savunma Harcamaları (1996-2015)

Grafik 17. Türkiye'nin Savunma Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (1996-2015)

Grafik 18. Ülkelere Göre Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı (2012-2013-2014-2015)

- Grafik 19.** Türkiye'nin Doğalgaz İthalat Miktarları (2005-2015)
- Grafik 20.** Ülkeler Bazında Türkiye'nin Doğalgaz İthalatı (2014-2015)
- Grafik 21.** Türkiye-İsrail Dış Ticaret Hacminin Seyri (1990-2000)
- Grafik 22.** Türkiye-İsrail Dış Ticareti (2000-2014)
- Grafik 23.** Türkiye-Mısır Dış Ticareti (2000-2014)
- Grafik 24.** Türkiye-Ürdün Dış Ticareti (2001-2014)
- Grafik 25.** Türkiye-Suriye Dış Ticaret Hacminin Seyri (2001-2014)
- Grafik 26.** Türkiye-Lübnan Dış Ticareti (2001-2014)
- Grafik 27.** Türkiye-Filistin Dış Ticareti (2001-2014)
- Grafik 28.** Türkiye-İran Dış Ticareti (2000-2014)
- Grafik 29.** Türkiye-İrak Dış Ticareti (1990-1997)
- Grafik 30.** Türkiye'nin Irak'a İhracatında Başlıca Ürünlerin Payı (% (2003-2015))
- Grafik 31.** Türkiye-İrak Dış Ticareti (2003-2014)
- Grafik 32.** Türkiye-Kuveyt Dış Ticaret Seyri (2001-2014)
- Grafik 33.** Türkiye-Katar Dış Ticareti (2006-2014)
- Grafik 34.** İrandan Yapılan Enerji İthalatı (2005-2014)
- Grafik 35.** İrandan İthal Edilen Petrol Miktarı (2005-2014)
- Grafik 36.** İrandan Doğalgaz İthalat Miktarları (2005-2014)
- Grafik 37.** Türkiye'nin İran'a İhracatında Başlıca Ürünlerin Payı (% (2014))
- Grafik 38.** Irak'tan İthal Edilen Petrol Miktarı (2005-2014)
- Grafik 39.** Irak'tan Yapılan Enerji İthalatı (2007-2014)
- Grafik 40.** Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmi İçerisinde Körfez Ülkelerinin Payı (2002-2014)
- Grafik 41.** Yabancı Ziyaretçi Sayısı (2000-2015)

Babam Erkan KURT'un anısına...

GİRİŞ

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki ülkelerle ilişkileri konjonktürel olarak iniş çıkışlara sahne olsa da bölge, gerek Osmanlı geçmişi gerekse modern Türkiye tarihi açısından siyasal, ekonomik ve stratejik anlamda önemini her dönemde korumuştur. Ekonomi ile siyaset arasındaki ince çizginin giderek belirsizleştiği günümüz küresel dünyasında, Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini salt siyasi çözümler ve güvenlik odaklı yaklaşımlar üzerinden incelemek yetersiz kalmaktadır. Bölge ülkeleri ile ilişkilerin sadece siyasi çözümler çerçevesinde ele alındığı çalışmaların oluşturduğu tek boyutluluk tehlikesi, aynı zamanda sadece ekonomik ilişkiler çerçevesinde yapılan analizler için de geçerli olabilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 2000'li yıllarla birlikte Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının dinamik karakteri ve süregiden değişimin temel parametreleri dış politika-ekonomi ilişkileri bağlamında incelenerek ekonomi politik perspektifiyle analiz edilecektir. Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinin politika alanına etkileri ve bu ülkeler arasındaki politik yakınlaşmanın eko-